

Socialpolitik i morgon?

I dansk "Socialt Tidsskrift" för december 1963 förekommer en artikel under ovanstående rubrik av dåvarande statssekreteraren i svenska socialdepartementet Ernst Michanek. Då Michanek senare ansetts som huvudförfattare av det socialdemokratiska partiprogrammet sådant det framlagts under våren 1964 torde hans artikel om socialpolitiken i morgon vara av särskilt intresse för denna tidskrifts läsare. Artikeln refereras i det följande något avkortad.

Författaren konstaterar i en sammanfattning att välfärdssamhället inte är någon övergångsföreteelse. "Välstånd kan inte anses existera utan en väl utbyggd socialpolitik". Men denna politik gäller numera inte bara de sämst ställda. Alla behöver trygghet, omvårdnad inför risker i samband med sjukdom, arbetsförmåga och ålderdom. I Sverige har vi nu en kompakt opinion bakom kraven på att samhället skall ha huvudansvaret för garantierna i dessa hänseenden. Kritiken gäller mera att samhället gjort för litet än att det åtagit sig för mycket.

Alltjämt finns stora luckor att fylla. Den fulla sysselsättningen bör gälla även för de handikappade. Bostadspolitiken visar brister, trygghetssystemet har luckor, inom sjuk- och åldringsvård öppnar sig behov som ännu icke är fyllda.

Efter de kollektiva reformerna kan socialpolitiken börja tillämpas individuellt. Vi måste bygga vidare så att envar kan få ett skydd för den levnadsstandard han individuellt uppnått genom sitt arbete. Det krävs personlig omvårdnad och service för enskilda människors särskilda behov. Det är lönande att investera i människors välfärd, säger författaren.

"Välstånd och allmän välfärd banar vägen för valfrihet". Människorna skall få köpa efter fritt val i en rik marknad men om den sjuke, invaliderade eller gamle skall kunna ha fritt val så måste samhället svara för att vård och service och hjälpmedel finns att få.

Om någon skulle ha kunnat spå om de väldiga framsteg på det ekonomiska och sociala området som förekommit under de sista tjugo åren kunde man ändå inte ha gissat sig till att även i detta samhälle finns "alldeles fullt av sociala brister" och att otillfredsställda behov och köer ger sig tillkänna varje dag.

Det finns de som i dag sätter frågetecken efter rubriken "socialpolitik i morgon". Man menar att så värst mycket socialpolitik icke skall behövas i ett så rikt samhälle.

Författaren ställer frågan "behöver vi egentligen någon socialpolitik i morgon i välfärdssamhället?" Han svarar att ett välfärdssamhälle inte kan existera utan att vara ett välfärdssamhälle. Om välfärden kan anses utgöra en sammanfattning av allt vad socialpolitiken inrymmer så är välfärden en följd av vårt välfärd och vice versa. Välfärd existerar inte utan en väl utbyggd välfärdspolitik. Författaren uttrycker det också så att en alltför ojämn fördelning av våra tillgångar inte är värd namnet välfärd.

Välfärdssamhällets krav på välfärd

Michanek gör en återblick på den utveckling som skett efter andra världskriget. Han nämner om Atlantdeklarationen, om 40-talets socialpolitik avsedd för hela folket, om förverkligandet av 48-timmarsveckan, om ILO:s konventioner och Europarådets sociala stadga.

Konsekvensen har blivit att vi inom socialpolitiken alltmera kommit ifrån individuell behovsprövning och inkomstgränser som medel att mäta behov med.

Samhället börjar fylla försäkringsföretagets funktion, fördelar riskerna över livet. Socialpolitiken blir ett sparande genom samhället för onda tider eller om man så vill "socialisering" av riskerna. Detta innebär en fördjupning av demokratin. Alla går oberoende av samhällsklass till sjukkassor och postkontor vid sjukdom, för att få barnbidrag eller folkpension. Folk av alla slag har bostäder i samma hus och inom samma områden. Arbetsförmedlingen är på väg att bli en lika naturlig samhällsuppgift som gäller för den kommunala vattenledningen etc. Efter den trygghetsbotten som skapats med full sysselsättning och socialförsäkring börjar det bli tid att till "Välståndet och Välfärden lägga ett tredje stort V — Valfriheten".

Det går inte längre i de nordiska länderna att skilja ut ekonomisk politik från socialpolitik. Den ekonomiska politiken har blivit social och socialpolitiken har blivit produktiv. Samtidigt som regeringarna ställt upp som mål en 50-procentig

produktionsökning inom 10 år har man också krävt 4 veckors semester och 40 timmars arbetsvecka, allmän tilläggspension och åtskilligt annat som politiska mål.

Samhällsvälfärden gäller alla

Författaren anser sig kunna konstatera att alla i dag kräver att samhället skall trygga vårdmöjligheterna och servicemöjligheterna för alla. Alla begär i dag mer socialpolitik, mer välfärd genom samhället.

Kritiken gäller inte längre socialpolitiken utan socialpolitikerna, anser författaren. Kritiken bör tillvaratas. De sociala behoven har gjorts uppenbara och legitima. Därigenom uppstod kön hos doktorn och vid sjukhusen. T. o. m. vid ålderdomshemmen. Där doldes behoven under ett moln av allmän torftighet. "Nu ropar behoven mot himlen helt enkelt därför att himlen syns."

Det är endast en skenbar paradox att då socialpolitiken blir generell den också kan bli individuell.

Luckor och brister att fylla

Vi har endast tandvårdsförsäkring för nyblivna mödrar. En allmän tandvårdsförsäkring är nu ett allas krav.

Frågan om karensdagarna vid sjukförsäkring har behandlats som en avtalsfråga. Det är ett ersättningsproblem som inte kan lämnas olöst.

Ännu förekommer inte helt fri läkarvård i Sverige. Ett krav i denna fråga ligger helt i utvecklingens linje.

En effektivare arbetslöshetsförsäkring åsyftas, brister inom bostadsområdet behöver tillses. Treumsstandard som minimum för barnfamiljer är på väg att ställas upp och synes vara ett blygsamt krav.

Nya behov uppstår genom den ökade friheten. Vi är kanske färdiga att börja diskutera ett system som innebär att pensioner och förmåner av olika slag inte bara följer priserna utan även den allmänna lönenivån. Kompensationsgraden för bortfallen arbetsinkomst inom socialförsäkrings-systemet kan också behöva diskuteras.

Anspråksnivån stiger även inom anstaltsområdet. Bättre ålderdomshem, mer kvalificerad sjukvård, bättre bostäder etc. Alla dessa krav riktar sig hela tiden mot samhället. Det går enligt författaren in i allas medvetande att det till-

hör den sociala politikens skyldigheter att tillgoda allt fler mänskliga behov.

Den som redan har trygghet vill ha mera trygghet. Det privata försäkringsväsendet blomstrar som aldrig förr. Den verkliga valfriheten skymtar då man har byggt starka barriärer mot farorna.

De små gruppernas problem

De dyrbara generella reformerna får inte medföra att man förbiser de små gruppernas speciella behov. Detta gäller handikappade av alla slag, fysiskt, mentalt och socialt. De måste få en levnadsstandard som är jämförbar med andras. Rehabiliteringens organisation och innehåll skall vara tillgänglig för alla. Vi har kommit ett stycke på väg men mycket återstår.

En välkänd socialpolitisk stridsfråga är om vi skall välja kontantlinje eller naturalinje. Hur långt skall man tillåta valfriheten i konsumtionen? Skall pengar skickas till folk i stället för nyttigheter? Så långt det är möjligt bör man låta bli att dirigera konsumtionen.

Ensamstående försörjare med barn måste få bättre hjälp. Vi har änkepension hos oss men inte änklingspension. Socialpolitiska kommittén har fått frågan sig underställd. "Är det rimligt att man skall täcka riskfall med en livsfarlig försörjning i dagens situation?" Är det givet att den riskförsäkring som är knuten till försörjarens fränfälle skall ge livsvarig försörjning åt en fullt arbetsför människa? All ny reformverksamhet som avser att ersätta, förenkla och generalisera gamla hjälpformer kostar pengar. Den gamla mödrahjälpen i Sverige med dess behovsprövning har ersatts med en för alla gällande moderskapsförsäkring. Men detta kunde inte ske utan en ökad kostnad på 100 milj. kronor. Genom de stora socialförsäkringsfusioner som genomförts har emellertid andra sociala kostnader minskat. Ännu på 30-talet hade 30 procent av ålderspensionärerna fattigvård som komplettering. 1959 hade denna andel sjunkit till 0,6 procent. Ändå är det inte möjligt att eliminera socialhjälpen.

Näst efter den ekonomiska tryggheten följer vårdtryggheten eller krav på "servicedemokrati". Inte minst föreligger i dag bekymmer ifråga om de personers behov av omvårdnad som har rätt goda inkomster men som inte för pengar kan få den hjälp de behöver. Även detta är ett problem för morgondagens politik.

Åldringarna bor i de sämsta bostäderna. Nya utredningar har visat att detta förekommer i oväntat hög grad. De gamla vill inte gärna flytta ens ifrån dåliga hus men om hygglig bostad erbjudes dem och de där kan få den hjälp de behöver kommer denna inställning att förändras. Det kan inte godtas att gamla människor lever kvar i utdöende byar utan möjlighet att få hjälp.

Även inom långtidssjukvården har vi i Sverige en bristsituation som kräver en snabbare utbyggnad speciellt anpassad för åldringar. Detsamma gäller den service som kräves i hemmen för dem och de långtidssjuka.

Det krävs bättre resurser och metoder för socialpolitisk forskning och utredning. Även upplysning till allmänheten om hur de skall hitta rätt i den administrativa labyrinten är nödvändig. Personalproblemen inom hela vårdområdet utgör en stor och svår uppgift att lösa.

Författaren vänder sig slutligen mot internationellt åsyftad "harmonisering" av sociallagstiftningen. Det finns en risk att sådana önskemål håller tillbaka utvecklingen. Författaren anser det vara bättre att en viss tävlan tillåtes då vi söker lösa våra problem just på det sätt som sker i Skandinavien s länder.

Offentlighet och sekretess

Sedan 1960 har ett antal sakkunniga under benämningen Offentlighetskommittén företagit en översyn av lagstiftningen om allmänna handlingars offentlighet och därmed sammanhängande frågor. Enligt direktiven från justitiedepartementet skall sekretesslagstiftningen överses såväl sakligt som formellt. I kommittén är hovrättspresident Björn Kjellin ordförande, sekreterare är assessor Erik Holmgren.

Offentlighetskommittén har nu lagt fram en diskussionspromemoria. Denna skall ligga till grund för preliminära sammanträden och diskussioner varvid kommittén räknar med att få del av synpunkter som kan vara av värde för den fortsatta utredningen och för ett slutligt betänkande.

I första hand avses att få till stånd en enklare konstruktion av sekretessbestämmelserna, likaså bör enligt kommitténs uppfattning reglerna för tystnadsplikten samordnas med handlingssekretessen. Ehuru utredningen genomgått de olika samhällsområden där sekretessbehov ansetts föreligga har man endast i ringa utsträckning redogjort för tidigare förslag och ståndpunkter, inte heller närmare berört gällande rätt. Kommittén har även avstått från att redovisa skäl för och emot de ståndpunkter som utkastet kommer fram till. Av detta skäl har promemorian

en avsiktligt provokatorisk karaktär varigenom meningsutbytet anses kunna stimuleras.

Utgångspunkten för det preliminära förslaget är att sekretess skall medges om den är nödvändig för centrala samhällsfunktioner eller för att myndigheterna skall kunna fullgöra sina uppgifter. Betydelsen härav är självklar i fråga om t ex försvaret, likaså för brottsbekämpandet. Vissa verksamheter där det allmänna uppträder som enskilda personers hjälpare och rådgivare kan dock ej fungera om inte individerna kan lita på att de uppgifter som de lämnar behandlas som förtroende.

Den nuvarande sekretesslagstiftningen bygger på principen att handlingar som skall hållas hemliga noga skall angivas i särskild lag.

Kommittén påpekar bl a att dominerande grupper av handlingar inom socialförvaltningen i regel skall hållas hemliga under den enda förutsättningen att de "angå enskilds personliga förhållanden". Å andra sidan, säger kommittén, kan det göras gällande att lagstiftningen på vissa punkter inte medger den sekretess som allmänna och enskilda intressen kräver. Detta innebär ett grundläggande dilemma. Det går inte att i förväg bedöma om det kommer att finnas ett igenkännbart eller godtagbart skäl att hemlighålla varje handling av ett visst generellt angivet slag.